

מראי מקומות - בבא מציעא ס"ב

פטורא כן מסברא, דאסור להחיות עצמו אם ע"י חיות זה ימות חברו, וחייב למסור נפשו בשביל זה. וכי לפ"ז דאם הולך עם תינוק, אז יהי מחוייב ליתן המים להתינוק שישתה הכל והוא ימות, דהתינוק אינו מצווה על הצלתו, ולכן יכול התינוק לשתות. [ולכאור' דבריו תמוהים, הרי כיון דאם לא ישתה עכ"ז חברו לא יחי, א"כ נמצא דשתייתו אינו שייך כלל למיתת חברו, ומה שייך לומר דאינו יכול לשתות כדי להציל חברו, וצ"ע]. וע"ע במה שהבאנו לקמן מהחזו"א לפרש פלוגתת ב"פ ור"ע.

מוטב שישתו שניהם, וכי- הק' המנחת חינוך (רצ"ו, כ"ג) על מש"כ תוס' (סנהדרין עד: ועוד) דאם כופין אותו שיניח עצמו להיות נזרק על התינוק, בזה לא אמרי' יהרוג ואל יעבור, דאדרבה, מאי חזית דדמא דחברי' סומק טפי מדמא דידי'. והק' המנ"ח דכאן מבואר דאפי' שלא לעשות מעשה, רק שלא ליתן לחבירו לשתות, ג"כ נכלל בהחיוב ליהרג ולא לעבור. אלא דכ' דלמעשה דין תוס' אמת למה דקיי"ל כר"ע [נויצא דלדבריו זהו גופא המח' ב"פ ור"ע, דב"פ ס"ל דצריך למסור נפשו אפי' שלא ע"י מעשה, ור"ע ס"ל דאם אינו עושה מעשה רציחה אינו מחוייב למסור נפשו]. וע"ע בחי' הגר"ח על הרמב"ם (יסודי התורה) שג"כ הביא רא"י מסוגיין דאף בשוא"ת צריך למסור נפשו, אלא דכ' דמה דס"ל לר"ע דמוחי אחיך עמך לומדין דחיך קודמין, היינו רק במקום הצלה, דאינו חייב להציל חברו במקום שוא"ת, אבל אם יש ענין של רציחה, בזה י"ל דיודה לב"פ דיהי' חייב למסור נפשו שלא לרצוח, אף באופן שוא"ת. וע"ע במש"כ החזו"א (גליונות להגר"ח שם) דאין רא"י מכאן לשאר פקו"נ, דכאן עכ"פ יש לחבירו חיי שעה, ונמצא דעל ידי מה שהוא שותה הכל, מבטל חיי שעה של חברו, וגם זה צריך למסור נפשו בשביל חברו (אבל אם הי' רק תריס א', ואם יתן התריס לחבירו אז ימות הוא מיד, אז אין ב"פ חולק, וס"ל דודאי חייב קודם, וכל השאלה הוא רק לענין היכא שיש לשניהם חיי שעה, דב"פ ס"ל דבמה שיהי' חסר חיי מחר לא אמרי' חייך קודמין). וע"ז אמר ר"ע דחיך קודמין, דהיינו דאפי' חיי של לעולם דוחה חיי שעה של חברו.

א) מ"ט דר"א- הק' רעק"א, הא לעיל שאל הגמ' מ"ט דר' יוחנן, ומהו הסברא חיצונה [ואולי הי' שייך לתרין דקו' הגמ' הי' למה לא דרש ר"א כר' יוחנן, וצ"ע בזה]. וכ' דלפי רבא דס"ל דכל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני, א"כ לכאור' פשוט הוא דרבית קצוצה יוצאה בדיינין. ולמאן דס"ל דאי עביד מהני, הי' ראוי להיות הדין דאינה יוצאה. וע"ז הק' הגמ', מ"ט דר' יוחנן, למאי דקיי"ל דאי עביד לא מהני, א"כ מ"ט רבית קצוצה אינה יוצאה בדיינין. ולר"א תק' להיפוך, האם טעמו רק משום דאי עביד לא מהני, או האם יכול לפרש גם לאביי [ולפ"ז לכאור' הי' שייך לומר דר"א מודה לר"ע דלמאי דקיי"ל כרבא, עיקר קרא דוחי אחיך עמך לכדר"ע אתיא, וצ"ע בזה]. עוד תי', דר"א לא הי' ניח"ל בטעם רבא, דא"כ גם אבק רבית צריך להיות יוצאה, דהא גם בדרבנן אמרי' לא מהני. אע"כ דטעם רבא לא מהני כאן. וביאר דכיון דדרשי' וחי אחיך עמך, לדידי' אזהר רחמנא ולברי' לא אזהר, א"כ מבואר דלא אמרי' כאן דאי עביד לא מהני, דאם כן, למה ברי' לא הוזהר, הרי לא קנאה המלוה משום דאי עביד לא מהני. אע"כ דכאן גילתה התורה דכאן מהני, אלא שיש מצוה להחזיר הרבית, ובאבק רבית לא אמרי' כן [ולכאור' יהי' נפק"מ בין תירוצי רעק"א גם לענין מש"כ לעיל (בס"א) לענין אם יורדין לנכסיו, דהראשונים כ' דאין יורדין לנכסיו, ואם טעם דיוצאה משום דאי עביד לא מהני, א"כ ודאי יורדין לנכסיו, וצ"ע בזה].

ב) ור' יוחנן האי וחי אחיך עמך מאי עביד ליי- פי' הריטב"א, דהיינו משום שזהו מקרא של תורה ומיותר לדרשא, אבל בקראי דר' יוחנן שאינם אלא דרשא בעלמא וכעין אסמכתא, מדברי קבלה לא פרכי' לר"א מאי עביד להו. עוד כ' דאין להק' מהברייתא לר"א, דר"א תרתי שמעי' מינה, וחי אחיך לכדר"א ועמך לכדר"ע.

ג) מוטב שישתו שניהם וימותו ואל יראה א' מהם במיתתו של חברו- כ' הריטב"א ישנים דזה הי' ג"כ נלמד מקרא דוחי אחיך עמך, כלומר עמך יהי' שאם יוכל לחיות עמך, הרי טוב, ואם לאו, מוטב שימותו שניהם, והביא דאית דאמרי' מואהבת לרעך כמוך. וע"ע במנחת חינוך (רצ"ו, כ"ג) דמשמע דס"ל לבן

דיני כבוד, שפיר חייבים אף בכבוד אביהם הרשע. [אולם לכאורה לשון הגמ' ק', דלא הק' דכיון דלא עשה תשובה א"כ הו"ל ממון אביהם, אלא דלא עשה מעשה עמך, ולפי הב"י אי"ז הקו' כלל, וצ"ע, וע"ע בדרישה שם מש"כ בזה.]

(ח) **מאי קום עשה, לאו משום דאמרי' להו קומו אהדורו-** הק' התוס' ר' פרץ, הא בכרייתא אי' דפוטרין את הערב משום שיש לו קום ועשה, ואיזה חזרה שייך אצל הערב. ותי' דמיירי כגון שמלוה משכן הערב, והערב משכן הלוה, והדין הוא דצריך להחזיר המשכון להלוה. וכ' הריטב"א דפעמים נעשה ערב קבלן, ומתחייב לו הלוה בשטר על הערבות שנכנס בשבילו, שזה כמלוה גמור הוא, ואם פרע למלוה הרבית וחזר וגבאו מן הלוה, חייב הוא להחזיר לו (וכ' דזהו באמת נכלל במלוה, ואגב ריהטא נקטי').

(ט) **לא, מאי קום עשה לקרועי שטרא- פרש"י,** לעולם אימא לך אם גבה, דברי הכל אינו מתוקן בחזרה, וכו'. והבין תוס' בדעת רש"י, דכ"ע בכרייתא זו ס"ל כר' יוחנן, ופלוגתייהו בלא גבו, ונח' אם אמרי' קום עשה לקרוע השטרא. והק', דא"כ כש"כ דתי' הגמ' "תנאי היא" הוי תירוץ, ומה הק' הגמ'. ולכן פי' דבאמת כל הכרייתא אזיל לפי ר"א, ע"ש איך שביאר הסוגיא. אולם ע' בריטב"א שהבין בדעת רש"י דלעולם כ"ע ס"ל כר"א, דצריך להחזיר הרבית, אבל אי"ז מתקן האיסור. דהיינו, דהאיסור הי' מה שלקח הרבית, ואיסור זה כבר נעשה ואין שייך לתקנו. אלא דהתורה לא ירצה שיהנה מחטאו, ולכן אמרה תורה שצריך להחזיר הרבית.

(י) **אמר רבה, מתני' בבא לחוב בדמיהן עסקינן-** הק' הריטב"א, מה חי' לנו רבה בזה, הרי פשטות לשון המשנה משמע כן. ודייק מדברי רש"י דהמקשה סבר כי זה הלוקח קיבל חטיו או מעות חטיו מן הלוה שלחו, וחזר ונתנם לו על היין, ואפ"ה אסור לפי שאין לו יין, והתי' הוא דבאמת בא לעשות פסק על החוב. אולם הק' הריטב"א דמנ"ל להמקשן דמיירי מתני' בהכי עד כדי שהק' וכי אין לו יין מאי הוי. ותי' דכיון דקתני במתני' ויין אין לו, א"כ משמע דדוקא יין אין לו עכשיו, אבל חטין ומעות יש לו, והלוה באמת הי' רוצה לפרוע לו חטיו, ואמר לו המלוה דאם תרצה עשה

(ה) **הניח להם אביהם מעות של רבית, אע"פ שיודעים שהן של רבית, אינן חייבין להחזירן-** הק' הגידולי תרומה (ס"א, א', ו'), מ"ש ממלוה ע"פ דאמרי' דבנים חייבין לשלם חוב אביהן, דמצוה עליהם משום כבוד לשלם חוב אביהן, וא"כ למה לא אמרי' כן ג"כ לענין מעות רבית, והניח בקו'.

(ו) **אינן חייבין להחזירן- ע' בב"ק (קיב.),** דאי' דמה שאין חייבין הבנים להחזיר, היינו משום דלדידי' אזהר רחמנא, לברי' לא אזהר. והק' הרשב"א שם, א"כ בגזילה נמי נימא כן, דוהשיב את הגזלה אמר רחמנא, לדידי' אזהר. ותי' דברבית אסיפא דקרא סמין, אהדר לי' כי היכי דניחי בהדך, וכיון דמדעת' יהיב לא אזהר רחמנא אלא להאי דשקלי' דניחי בהדי', אבל לברי' דלא שקלי' מיני' לא אזהר טפי מכל חד מישראל דליתן לי' כי היכי דניחי בהדי'. וע"ע בשערי ישר (ה', ד') שהביא משו"ת הר"ן דמבואר מדבריו דהיכא דהבנים גובין הרבית ג"כ חייבין להחזיר הרבית, ומשום דכיון דנקצץ הקציצת רבית, אז אם היורשים יורשים החוב רבית, אז עליהם חל האיסור אל תקח מאתו נשך, והוא עובר על לאו דלא תקח, וממילא חייבין הם להחזיר הרבית.

(ז) **והני מפני כבוד אביהם מי מחייבי, קרי כאן ונשיא בעמך, וכו'- ע' בטור (יו"ד ר"מ, י"ח)** שהביא דעת הרמב"ם דס"ל דאפי' הי' אביו רשע ובעל עבירות צריך לכבוד ולירא ממנו. והק' הטור מסוגיין, דמבואר דכל זמן דלא עשה תשובה אינו חייב לכבודו. ותי' הבית יוסף דכיון דמעיקר הדין אין הבנים חייבים להחזיר, אלא משום כבוד אביהם חייבים להחזיר, ומשום דעבד תשובה, רק דלא הספיק להחזיר עד שמת, בכה"ג חייבין. והיינו משום דכיון דהי' דעתו להחזירה, א"כ הו"ל כאילו לא הורשה להם, וא"כ חייבין בכבודו ממון זה, דאינה שלהם. אבל כשלא עשה תשובה, והרי התורה לא חייבתם להחזירה, ואז כיון דהאב לא הי' דעתו להחזירה, א"כ הו"ל ממון שלהם לגמרי, והרי דין כבוד אב ואם קיי"ל שהוא מממון של אב, ואין הבנים חייבים לכבודו ממונם, ולכן בכה"ג אין חייבין להחזירו, אבל בשאר

עלי עליהם יין כשער של עכשיו. וא"כ, שפיר
הק' המקשן דא"כ הו"ל כאילו נתן לו המעות
ממש, ושפיר קרינא בי' אע"פ שאין לזה יש
לזה. וע"ז השיב הגמ' דמיירי גם שלא הי'
חטין או מעות להלוה, וא"כ שפיר הו"ל אין
לו.

(יא) א"ל אביי, אי דלא כאיסרו הבא לידו, מאי
איריא אין לו, אפי' יש לו נמי- הק' השטמ"ק
בשם הריצב"ש, כיון דטעם האיסור בשאין
לו אע"פ שיצא השער הוא משום דאז אינו
יכול לומר אע"פ שאין לזה יש לזה, שהרי אין
בידו מעות לקנות עכשיו בשוק, א"כ מהו
הצד לאסור ביש לו ממש, הרי אינו צריך כלל
לקנות מהשוק, שהרי יש לו, וא"כ ודאי צריך
להיות מותר. ותי' דע"כ ס"ל לברייתא לאסור
מטעם אחר, שכיון שהוא נושה בו מעיקרא,
מחזי כרבית כשיקח הפירות בפחות משווים,
אפי' ביש לו, אבל כשלא הי' נושה בו
מתחלה אלא שבא באיסרו בידו, א"כ נראה
כמקח וממכר ומותר. עוד תי' דס"ל
דבהלואה לא קני אפי' למי שפרע, הלכך אפי'
ביש לו אסור, שהרי אינו קונה כלום ע"י
ההלואה, ולא מהני מה שיש לו בידו, לפי
שלא קנה כלום. משא"כ אם בא באיסרו בידו,
כיון שהכסף קונה לענין מי שפרע, א"כ הו"ל
כאילו קנאם לגמרי וליכא משום רבית [ולכאוי'
מהלך זו יכול לפרש אף בפרש"י בסוגיא, אבל תי' ראשון לכאוי' אינו
מתאים בפרש"י]. [ולכאוי' תי' השני חידוש הוא, שהרי מה שיין לומר
דקנה למי שפרע אם אין הדבר ביד המוכר בכלל, וצ"ע. וע"ע בחוסי'
ד"ה אע"פ דלכאוי' ג"כ משמע הכי, דבא לפרש הי' דיש לזה אע"פ
שאין לזה, אף דאין להמוכר שום חטין עכשיו, ומשמע דהמי שפרע
חל אעפ"כ, וצ"ע בכל זה.]